

**Proces Boloński 2020 –
Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego w nowej dekadzie**

**Komunikat z konferencji europejskich ministrów odpowiedzialnych za szkolnictwo
wyższe, Leuven i Louvain-la-Neuve, 28-29 kwietnia 2009**

My, ministrowie odpowiedzialni za szkolnictwo wyższe w 46 krajach Procesu Bolońskiego, zebraliśmy się w Leuven/Louvain-la-Neuve w Belgii w dniach 28-29 kwietnia 2009 r., aby ocenić dotychczasowe osiągnięcia Procesu Bolońskiego i ustalić priorytety dla Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (EOSW) na następne dziesięciolecie.

1. W dekadzie do roku 2020 europejskie szkolnictwo wyższe ma wnieść decydujący wkład w urzeczywistnianie idei Europy wiedzy, którą cechuje znaczna kreatywność i innowacyjność. W obliczu wyzwania, jakie stanowi starzenie się ludności, wysiłki te powiodą się jedynie wtedy, gdy Europa optymalnie wykorzysta talenty i zdolności wszystkich swych obywateli oraz zaangażuje się w pełni w uczenie się przez całe życie oraz rozszerzanie uczestnictwa w szkolnictwie wyższym.

2. Przed europejskim szkolnictwem wyższym stoi również poważne wyzwanie, a zarazem wyłaniają się możliwości związane z globalizacją i przyspieszonym rozwojem technologicznym, co oznacza pojawienie się nowych organizatorów kształcenia, nowych grup uczących się osób i nowych form uczenia się. Formy kształcenia ukierunkowane na studenta i mobilność ułatwią studentom rozwijanie kompetencji, jakich potrzebują na zmieniającym się rynku pracy i zapewnią im przygotowanie do pełnienia roli aktywnych i odpowiedzialnych obywateli.

3. Nasze społeczeństwa odczuwają obecnie skutki globalnego kryzysu finansowego i gospodarczego. Z myślą o tym, aby doprowadzić do trwałego ożywienia i rozwoju gospodarczego, dynamiczne i elastyczne europejskie szkolnictwo wyższe będzie dążyć do wprowadzania innowacji, opierając się na integracji sfery edukacji i badań na wszystkich poziomach. Jesteśmy świadomi tego, że szkolnictwo wyższe ma do odegrania kluczową rolę, jeśli mamy sprostać stojącym przed nami wyzwaniom oraz promować rozwój kulturalny i społeczny naszych społeczeństw. W związku z tym za najwyższy priorytet uznajemy inwestycje publiczne w szkolnictwo wyższe.

4. Zobowiązujemy się do realizowania z pełnym zaangażowaniem celów Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego – obszaru, w którym szkolnictwo wyższe jest domeną odpowiedzialności publicznej i w którym wszystkie uczelnie odpowiadają na szersze potrzeby społeczeństwa poprzez różnorodność swych misji. Celem jest zapewnienie uczelniom niezbędnych środków do tego, aby mogły nadal wypełniać w pełnym zakresie takie przypisane im zadania jak przygotowywanie studentów do życia jako aktywnych obywateli w demokratycznym społeczeństwie, przygotowywanie studentów do przyszłego życia zawodowego i umożliwianie im rozwoju indywidualnego, tworzenie i utrzymywanie szerokich podstaw wiedzy na zaawansowanym poziomie oraz stymulowanie badań i innowacji. Niezbędne, przeprowadzane obecnie, reformy systemów szkolnictwa wyższego i polityki w tej dziedzinie pozostaną silnie osadzone w europejskich wartościach – autonomii uczelni, wolności akademickiej i równości społecznej – i będą wymagać pełnego uczestnictwa studentów i kadry.

I. Osiągnięcia i konsolidacja

5. W ciągu minionego dziesięciolecia budowaliśmy Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego, dbając o to, aby pozostał on silnie zakorzeniony w intelektualnym, naukowym oraz kulturowym dziedzictwie i ambicjach Europy, a jego cechą charakterystyczną była trwała współpraca pomiędzy rządami, uczelniami, studentami, kadrami uczelni, pracodawcami i innymi zainteresowanymi grupami. Istotny wkład w proces reform wniosły również instytucje i organizacje europejskie.

6. Proces Boloński prowadzi do większej kompatybilności i porównywalności systemów szkolnictwa wyższego oraz ułatwia mobilność uczących się osób oraz pozyskiwanie przez uczelnie studentów i naukowców z innych kontynentów. Szkolnictwo wyższe unowocześnia się dzięki wprowadzeniu trzystopniowej struktury studiów, wraz z możliwością uzyskiwania w obrębie poszczególnych krajów pośrednich kwalifikacji związanych z pierwszym cyklem studiów, i przyjęciu „Europejskich standardów i wskazówek dotyczących zapewniania jakości”. Stworzony został także „Europejski Rejestr Agencji zajmujących się zapewnianiem jakości” (EQAR) i obserwujemy tworzenie krajowych ram kwalifikacji powiązanych z Ramami Kwalifikacji dla Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, opartych na efektach uczenia się w powiązaniu z nakładem pracy studenta. Ponadto Proces Boloński wypromował Supplement do dyplomu i Europejski System Transferu i Akumulacji Punktów (ECTS), aby zwiększyć jeszcze przejrzystość i uznawalność kwalifikacji.

7. Cele wytyczone w Deklaracji Bolońskiej i strategii opracowane w kolejnych latach są dziś nadal aktualne. W związku z tym, że nie wszystkie cele zostały całkowicie osiągnięte, pełna i należyta realizacja tych celów na poziomie europejskim, krajowym i uczelnianym będzie wymagać większego impetu i zaangażowania po roku 2010.

II. Uczenie się dla przyszłości: priorytety dla szkolnictwa wyższego w nadchodzącej dekadzie

8. Dążąc do doskonałości we wszystkich aspektach szkolnictwa wyższego, zajmujemy się wyzwaniem nowej ery. Wymaga to ciągłego nacisku na jakość. Ponadto, zachowując wysoko cenioną różnorodność naszych systemów edukacji, w strategiach publicznych uznawać się będzie w pełni wartość różnych misji szkolnictwa wyższego – od dydaktyki i badań do służby na rzecz społeczności i angażowania się w działania na rzecz spójności społecznej oraz rozwoju kulturalnego. Wszyscy studenci i pracownicy uczelni powinni być odpowiednio przygotowani do (reagowania) na zmieniające się wymogi szybko ewoluującego społeczeństwa.

- ***Wymiar społeczny: równy dostęp i możliwość ukończenia studiów***

9. Społeczność studentów uczelni powinna odzwierciedlać różnorodność populacji europejskich. W związku z tym podkreślamy znaczenie zróżnicowania społecznego szkolnictwa wyższego i dążymy do zapewnienia równych szans w dostępie do kształcenia o równie wysokiej jakości. Należy rozszerzyć dostęp do szkolnictwa wyższego poprzez rozwijanie potencjału studentów z niedostatecznie reprezentowanych grup i tworzenie im odpowiednich warunków do ukończenia studiów. Obejmuje to poprawę warunków uczenia się, likwidowanie wszelkich barier dla studiowania oraz tworzenie odpowiednich warunków materialnych, aby umożliwić studentom korzystanie z możliwości kształcenia na wszystkich poziomach. Każdy uczestniczący kraj określi mierzalne cele dotyczące rozszerzenia dostępu do szkolnictwa wyższego i zwiększenia udziału niedostatecznie reprezentowanych grup społecznych, które mają zostać osiągnięte do końca następnej dekady. Uzupełnieniem wysiłków służących zapewnieniu równości w szkolnictwie wyższym powinny być działania w innych częściach systemu edukacji.

- ***Uczenie się przez całe życie***

10. Szersze uczestnictwo należy także zapewnić poprzez uczenie się przez całe życie jako integralną część naszych systemów edukacji. Uczenie się przez całe życie podlega zasadzie odpowiedzialności publicznej. Należy zapewnić dostępność kształcenia, jego wysoką jakość i przejrzystość informacji. Uczenie się przez całe życie polega na uzyskiwaniu kwalifikacji, pogłębianiu wiedzy i rozumienia, zdobywaniu nowych umiejętności i kompetencji czy wzbogacaniu rozwoju indywidualnego. Uczenie się przez całe życie zakłada możliwość zdobywania kwalifikacji poprzez elastyczne ścieżki uczenia się, włącznie ze studiami w niepełnym wymiarze, i uczeniem się w środowisku pracy.

11. Realizacja strategii uczenia się przez całe życie wymaga silnego partnerstwa między władzami publicznymi, uczelniami, studentami, pracodawcami i pracownikami. „Karta uczelni europejskich na rzecz uczenia się przez całe życie”, opracowana przez Europejskie Stowarzyszenie Uniwersyteckie (EUA), stanowi przydatny wkład w definiowanie takich form partnerstwa. Efektywne strategie dotyczące uczenia się przez całe życie będą obejmować podstawowe zasady i procedury uznawania dotychczasowego kształcenia na podstawie efektów uczenia się, niezależnie od tego, czy wiedza, umiejętności i kompetencje zostały zdobyte poprzez ścieżki formalnej, poza-formalnej czy też nieformalnej edukacji. Uczenie się przez całe życie będzie wspierane za pomocą odpowiednich struktur organizacyjnych i środków finansowych. Uczenie się przez całe życie stymulowane ogólnokrajowymi strategiami powinno mieć wpływ na działalność uczelni.

12. Opracowanie krajowych ram kwalifikacji stanowi istotny krok w kierunku urzeczywistnienia idei uczenia się przez całe życie. Zmierzamy do tego, aby były one wdrożone i przygotowane do samopotwierdzenia (auto-certyfikacji) względem „Ram Kwalifikacji dla Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego” do roku 2012. Będzie to wymagać ciągłej koordynacji na poziomie EOSW i z „Europejskimi Ramami Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie”. W obrębie poszczególnych krajów pośrednie kwalifikacje uzyskiwane w ramach pierwszego stopnia studiów mogą stanowić środek służący rozszerzaniu dostępu do szkolnictwa wyższego.

- ***Zatrudnialność***

13. W związku z tym, że rynki pracy są w coraz większym stopniu uzależnione od wyższego poziomu umiejętności i kompetencji uniwersalnych, studia w uczelni powinny wyposażać studentów w zaawansowaną wiedzę, umiejętności i kompetencje, jakich potrzebują przez cały okres swego życia zawodowego. Zatrudnialność umożliwia jednostce w pełni wykorzystać swój potencjał na zmieniających się rynkach pracy. Naszym celem jest podniesienie kwalifikacji uzyskiwanych przed wejściem na rynek pracy, jak również utrzymywanie i odnawianie wykwalifikowanej siły roboczej poprzez ścisłą współpracę pomiędzy rządami, uczelniami, partnerami społecznymi i studentami. Umożliwi to uczelniom szybsze reagowanie na potrzeby pracodawców, a pracodawcom lepsze zrozumienie perspektywy edukacyjnej. Uczelnie wraz z rządami, agencjami rządowymi i pracodawcami powinny ulepszać organizację, zwiększać dostępność i podnosić jakość swych usług w zakresie poradnictwa zawodowego na rzecz studentów i absolwentów. Zachęcamy do wprowadzania praktyk zawodowych wbudowanych w programy studiów oraz form uczenia się w miejscu pracy.

- ***Kształcenie ukierunkowane na studenta i misja dydaktyczna szkolnictwa wyższego***

14. Ponownie zwracamy uwagę na znaczenie misji dydaktycznej uczelni i konieczność ciągłej reformy programów kształcenia ukierunkowanej na opracowanie i doskonalenie efektów uczenia się. Kształcenie ukierunkowane na studenta wymaga aktywizacji indywidualnych studentów, nowych podejść do nauczania i uczenia się, efektywnych struktur wsparcia i poradnictwa oraz programu kształcenia, który koncentruje się wyraźniej na

studencie we wszystkich trzech stopniach studiów. Reforma programów kształcenia będzie w związku z tym ciągłym procesem prowadzącym do tworzenia wysokiej jakości, elastycznych i lepiej dostosowanych do indywidualnych potrzeb ścieżek edukacyjnych. Kadra akademicka, w ścisłej współpracy z przedstawicielami studentów i pracodawców, będzie kontynuować prace nad efektami uczenia się i międzynarodowymi punktami odniesienia dla coraz większej liczby dziedzin studiów. Zwracamy się do uczelni z prośbą o zwrócenie szczególnej uwagi na podnoszenie jakości dydaktycznej programów studiów na wszystkich poziomach. Powinno to stanowić priorytet w dalszym wdrażaniu „Europejskich standardów i wskazówek dotyczących zapewniania jakości”.

- **Edukacja, badania i innowacje**

15. Studia na wszystkich poziomach powinny opierać się na najnowszych osiągnięciach w dziedzinie badań i rozwoju, sprzyjając w ten sposób innowacyjności i kreatywności w społeczeństwie. Mamy świadomość tego, w jakim stopniu programy studiów, włącznie z tymi, które opierają się na naukach stosowanych, mogą przyczyniać się do wprowadzania innowacji. W związku z tym należy zwiększyć liczbę osób z kompetencjami badawczymi. Programy doktoranckie powinny obejmować wysokiej jakości badania w określonej dyscyplinie i być w coraz większym zakresie uzupełniane programami interdyscyplinarnymi i międzysektorowymi. Ponadto władze publiczne i uczelnie powinny uatrakcyjnić ścieżki awansu zawodowego dla młodych naukowców.

- **Otwartość w wymiarze międzynarodowym**

16. Wzywamy uczelnie europejskie do dalszego umiędzynarodowienia ich działań i angażowania się w globalną współpracę na rzecz trwałego rozwoju. Wspólne działania europejskie podkreślą atrakcyjność i otwartość europejskiego szkolnictwa wyższego. Uzupełnieniem konkurencji w skali globalnej będzie szerszy dialog polityczny i współpraca oparta na partnerstwie z innymi regionami świata, w szczególności poprzez organizację Forów Polityki Bolońskiej z udziałem różnych grup zainteresowania.

17. Edukacja międzynarodowa powinna być podporządkowana „Europejskim standardom i wskazówkom dotyczącym zapewniania jakości”, które obowiązują w obrębie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, i powinna być zgodna z opracowanymi przez UNESCO/OECD „Wytycznymi w sprawie zapewniania jakości w kształceniu ponad granicami na poziomie szkolnictwa wyższego”.

- **Mobilność**

18. Jesteśmy przekonani, że mobilność studentów, młodych naukowców i kadry przyczynia się do podniesienia jakości programów i doskonałości w badaniach, a także wzmacnia internacjonalizację europejskiego szkolnictwa wyższego w wymiarze akademickim i kulturowym. Mobilność ma istotne znaczenie dla indywidualnego rozwoju i zatrudnialności; sprzyja również poszanowaniu różnorodności i rozwijaniu zdolności do kontaktowania się z innymi kulturami. Stymuluje pluralizm językowy, wzmacniając w ten sposób wielojęzyczną tradycję Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, oraz rozszerza współpracę i zwiększa konkurencję pomiędzy uczelniami. W związku z tym mobilność będzie cechą charakterystyczną Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Wzywamy każdy kraj do zwiększenia mobilności, zapewnienia jej wysokiej jakości oraz zróżnicowania jej rodzajów i zakresu. W roku 2020 co najmniej 20% studentów uzyskujących dyplom w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego powinno wcześniej odbyć okres studiów lub szkolenia za granicą.

19. W każdym z trzech stopni studiów należy stworzyć możliwość wyjazdu w ramach struktury programów studiów. Wspólne dyplomy i programy, jak również „okna mobilności” powinny stać się bardziej powszechną praktyką. Ponadto strategie w zakresie mobilności powinny opierać się na szeregu praktycznych rozwiązań dotyczących finansowania mobilności, uznawania kształcenia, dostępnej infrastruktury oraz przepisów związanych

z wizami i pozwoleniami na pracę. Niezbędnymi wymogami są elastyczne ścieżki studiów i aktywna polityka informacyjna, pełne uznawanie osiągnięć w nauce, wsparcie w trakcie kształcenia oraz możliwość „przenoszenia” w całości stypendiów i pożyczek do innego kraju. Mobilność powinna także prowadzić do bardziej zrównoważonego bilansu przyjazdów i wyjazdów studentów w całym Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego, a naszym celem jest zwiększenie wskaźnika uczestnictwa różnych grup studentów.

20. Atrakcyjne warunki pracy i ścieżki awansu zawodowego oraz otwarta rekrutacja międzynarodowa są niezbędne do tego, aby przyciągnąć do uczelni wysoko wykwalifikowanych nauczycieli i naukowców. Zważywszy na to, że nauczyciele odgrywają kluczową rolę, strukturę awansu należałoby dostosować w taki sposób, aby ułatwić mobilność nauczycieli, młodych naukowców i innych pracowników; określone zostaną ramowe warunki, aby zapewnić odpowiedni dostęp do ubezpieczeń społecznych oraz ułatwić „przenoszenie” emerytur i dodatkowych uprawnień emerytalnych dla mobilnej kadry, przy optymalnym wykorzystaniu istniejących ram prawnych.

- **Zbieranie danych**

21. Ulepszone zbieranie szerszych danych ułatwi monitorowanie postępów w realizacji celów wytyczonych w programach działań dotyczących wymiaru społecznego, zatrudnialności i mobilności oraz w innych obszarach polityki i będzie stanowić podstawę zarówno podsumowania dotychczasowych osiągnięć, jak i dokonanie oceny porównawczej (benchmarking).

- **Wielowymiarowe narzędzia służące zwiększaniu przejrzystości**

22. Odnotowujemy, że obecnie istnieje kilka inicjatyw, które mają na celu opracowanie mechanizmów udostępniania bardziej szczegółowych informacji o uczelniach w całym EOSW, a tym samym ukazanie ich różnorodności w sposób bardziej przejrzysty. Uważamy, że wszelkie takie mechanizmy, włącznie z tymi, które ułatwiają systemom szkolnictwa wyższego i uczelniom identyfikowanie i porównywanie swych mocnych stron, powinno się opracowywać w ścisłym porozumieniu z kluczowymi zainteresowanymi grupami. Te narzędzia służące zwiększeniu przejrzystości powinny być ściśle powiązane z zasadami Procesu Bolońskiego, w szczególności z zapewnianiem jakości oraz uznawalnością, które pozostaną naszym priorytetem. Powinny one również opierać się na porównywalnych danych i odpowiednich wskaźnikach stosowanych do opisu różnorodnych profili uczelni i ich programów.

- **Finansowanie**

23. Wraz z przekazaniem uczelniom większej autonomii pojawiły się szybko rosnące oczekiwania co do tego, że będą one reagować na potrzeby społeczne i rozliczać się ze swej odpowiedzialności. W ramach odpowiedzialności publicznej potwierdzamy, że finansowanie ze środków publicznych pozostaje głównym priorytetem, który ma zagwarantować równy dostęp i dalszy trwały rozwój autonomicznych uczelni. Należy zwrócić większą uwagę na poszukiwanie nowych i zróżnicowanych źródeł oraz metod finansowania,

III. Struktura organizacyjna i kontynuacja działań

24. Obecną strukturę organizacyjną Procesu Bolońskiego, której cechą charakterystyczną jest współpraca między rządami, środowiskiem akademickim wraz z jego organizacjami przedstawicielskimi i innymi zainteresowanymi grupami, uznajemy za odpowiednią do przyjętych celów. W przyszłości Procesowi Bolońskiemu współprzewodniczyć będzie kraj sprawujący prezydencję w UE i kraj nie należący do UE.

25. W celu powiązania działań z innymi obszarami polityki Bolońska Grupa Wdrożeniowa (BFUG) będzie współpracować z ekspertami i decydentami z innych dziedzin, m.in. dziedziny badań, imigracji, ubezpieczeń społecznych i zatrudnienia.

26. Powierzamy Bolońskiej Grupie Wdrożeniowej zadanie przygotowania planu pracy do 2012 r., który ma uwzględniać działania wynikające z priorytetów wymienionych w niniejszym komunikacie i zalecenia z raportów przedłożonych tej konferencji ministerialnej, umożliwiając włączenie w przyszłości wyników niezależnej oceny Procesu Bolońskiego.

W szczególności zwracamy się do Bolońskiej Grupy Wdrożeniowej z prośbą o:

- zdefiniowanie wskaźników do mierzenia i monitorowania mobilności oraz wymiaru społecznego w połączeniu ze zbieraniem danych;
- rozważenie, w jaki sposób można zapewnić zrównoważoną mobilność w EOSW;
- monitorowanie prac nad mechanizmami służącymi przejrzystości i przedstawienie sprawozdania z tych działań na konferencji ministerialnej w 2012 r.;
- stworzenie sieci służącej lepszej informacji i promocji Procesu Bolońskiego poza EOSW, przy optymalnym wykorzystaniu istniejących struktur;
- monitorowanie realizacji zaleceń wynikających z analizy krajowych planów działań dotyczących uznawalności.

27. Sprawozdania na temat postępów w realizacji Procesu Bolońskiego będą przygotowywane w sposób skoordynowany.

- W celu dokonywania oceny dotychczasowych osiągnięć dopracowana zostanie stosowana dotychczas metodologia oparta na wiarygodnych danych.
- Eurostat wraz z Eurostudent i we współpracy z Eurydice zostanie poproszony o zebranie odpowiednich danych.
- Prace związane ze składaniem sprawozdań będą nadzorowane przez Bolońską Grupę Wdrożeniową i stworzą podstawę do całościowego raportu, uwzględniającego wymienione wyżej źródła, na konferencję ministerialną w 2012 r.

28. Zwracamy się do grupy E4 (ENQA-EUA-EURASHE-ESU) z prośbą o kontynuowanie współpracy przy dalszym rozwijaniu europejskiego wymiaru zapewniania jakości, a w szczególności zadbanie o to, aby „Europejski Rejestr Agencji ds. zapewniania jakości” został poddany ocenie zewnętrznej, z uwzględnieniem stanowisk zainteresowanych grup.

29. Spotkamy się ponownie podczas nadzwyczajnej, rocznicowej konferencji bolońskiej współorganizowanej przez Austrię i Węgry w Budapeszcie i Wiedniu w dniach 11-12 marca 2010 r. Następna zwyczajna konferencja ministerialna zostanie zorganizowana przez Rumunię w Bukareszcie w dniach 27-28 kwietnia 2012 r. Kolejne konferencje ministerialne odbędą się w roku 2015, 2018 i 2020.